

ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคตดี ในสังคมชาวพุทธ*
Good Teachers, Good Students
and Having a Good Future in Buddhist Society

พระมหาภูมิพัฒน์ ญาณวุฑโฒ (คำมี)¹

Phramaha Phumiphat Yanawuttho (Commee)¹

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Department of Buddhist Studies Gradual School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: rinnano37@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคตดี ในสังคมชาวพุทธ” มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายเกี่ยวกับหลักคุณธรรมของครูที่ดีและศิษย์ที่ดีในทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนอธิบายหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้มีอนาคตที่ดีด้วย ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยคุณธรรมหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) กัลยาณมิตร คือครูควรมีความเป็นกัลยาณมิตรและเป็นที่น่าเคารพยกย่อง 2) หลักทศ 6 คือหน้าที่ตามหลักธรรมความเป็นครู และ 3) พรหมวิหาร คือหลักธรรมที่ส่งเสริมทำให้ครูมีความเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและน่าเคารพ ส่วนศิษย์ดีในหลักพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยคุณธรรม 3 ประการ ได้แก่ 1) หลักทศ 6 คือธรรมอันเป็นหน้าที่ศิษย์ หลักธรรมนี้จะช่วยให้ครูเกิดความเมตตาสั่งสอนความรู้ให้เต็มที่ 2) อิทธิบาท คือหลักธรรมที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายความสำเร็จในการเรียน และ 3) พหุสุต คือข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นบัณฑิตอันพึงประสงค์ จนสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการมีอนาคตที่ดีของครูและศิษย์ในสังคมชาวพุทธพบว่า ทั้งครูและศิษย์ต้องมีแนวความคิดการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม 3 ประการ ได้แก่ 1) ความไม่ประมาท เป็นหลักธรรมสำคัญอย่างยิ่งเพราะเมื่อไม่ประมาทย่อมปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) หลักทฤษฎีนี้มีกัตถประโยชน์ ช่วยส่งเสริมครูและศิษย์ให้มีอนาคตที่ดีในชาติปัจจุบัน และ 3) ธรรม 4 ประการ ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติได้รับความรักใคร่เอ็นดูนำไปสู่ประโยชน์ 4 คือ เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุข พละ ผลการศึกษาทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่าหลักคุณธรรมของครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาจะช่วยสนับสนุนความเป็นผู้เจริญให้แก่ผู้เป็นครู ส่วนหลักคุณธรรมของศิษย์ที่ดีในทางพระพุทธศาสนาช่วยสร้างความงอกงามให้แก่ผู้เป็นศิษย์ ทั้งนี้ไม่ใช่แต่ครูหรือเป็นศิษย์เท่านั้น บุคคลทั่วไปทั้งหลายหากประกอบด้วยแนวความคิดการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมก็จะทำให้เกิดประโยชน์กับชีวิตตนเองและสังคมส่วนรวม

คำสำคัญ: ครูดี; ศิษย์ดี; มีอนาคตดี; สังคมชาวพุทธ

¹Received March 9, 2023; Revised June 19, 2023; Accepted June 19, 2023

Abstract

The article titled “Good Teachers, Good Students and Having a Good Future in Buddhist Society” aims to explain the moral principles of good teachers and good students in Buddhism. It also explains Buddhist practices leading a good future. The results of the study revealed that the characteristics of a good teacher in Buddhism consisted of three main virtues: 1) Kalyāṇamittatā, teachers should be good friends and respected, 2) Six Principles, which are duties according to the principles of teaching, and 3) Brahmavihāra, which promotes teachers to be mature and respectful. In addition, a good student in Buddhism must follow three principles: 1) the Six principles are the principles of the student's duties. This principle will help teachers to have loving kindness in teaching knowledge, 2) Iddhipāda, which is the principle that helps achieve the goal of success in learning, and 3) Bahussuta, which is the practice for desirable graduating until the disciple can apply the knowledge to earn a living. In considering the good future of teacher and student in Buddhist society, it was found that both teachers and students must have a concept of living according to three virtues: 1) Appamāda: it is a very important principle because when teachers and students are careless, they will work efficiently, 2) Ditthadhammikāttha: benefits helping to promote teachers and students to have a good future in the present life, and 3) the four virtues encourage the practitioner to receive love and kindness leading to four benefits: growth in age, beauty, happiness, and strength. All the results of the study indicate that the moral principles of being a good teacher in Buddhism would support the prosperity of a teacher, and the virtue of being good students in Buddhism helps support the prosperity of students. This is not only a teacher or student but also people in general, if they incorporate the concept of living according to the Dhamma principles. They will benefit their own lives and society

Keywords: Good teachers; Good students; Good future; Buddhist society

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีการเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน และบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาดังกล่าวและเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ ครู เพราะครูเป็นผู้ที่มีหน้าที่สร้างประสบการณ์การเรียนรู้และการพัฒนาโดยรอบให้เกิดในตัวผู้เรียนเพื่อให้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในเชิงวิชาการ นำไปสู่การมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมทั้งการ

ดำรงตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ดังนั้นการจะพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพจึงย่อมต้องพึ่งพาอาศัยครูที่มีคุณภาพ ครูที่มีความเป็นครู (บัณฑิตวิทยาลัย, 2561 : <https://graduate.sru.ac.th>) คำว่า “ครู” มาจากคำว่า ครู, ติดถ, ครู, สดถ, อนุสาส, อาจริย, อุปเทศ, อชฌาป, ปาจริย (พจนานุกรมไทย-บาลี, 2559, หน้า 107) มีความหมายว่า ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกอบรมมรรยาท (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 17, 2554 : 540) ผู้เป็นปูชนียบุคคลที่สามารถยกวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น (ศึกษาตัวชีวิตคือการเลื่อนขั้นตนเอง, 2515 : 107) คุณค่าของครูนั้นมาจากวิญญาณความเป็นครูอันเป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งเพราะประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม ทำให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละอดทนเพื่อประโยชน์ของศิษย์เป็นที่ตั้งมิใช่แค่ทำหน้าที่เพื่อรับค่าตอบแทน (พุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาวิญญาณความเป็นครู, (กรกฎาคม-ธันวาคม) ปีที่ 18 (2) หน้า 52) ในอีกด้านหนึ่งหากครูเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถแต่ไม่มีจริยธรรมคุณธรรมคอยกำกับใจอยู่เสมอนั้นก็ย่อมสอนศิษย์ไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร หรือประพฤติปฏิบัติตัวต่อศิษย์ไม่เหมาะสมดังที่จะเห็นข่าวในด้านลบปรากฏออกมาตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่น “พันโทวินัยครูทำร้ายนักเรียนรุนแรง” (ไทยรัฐออนไลน์, 2565) “รวบครูฝึกสอน ล่อลวงเด็ก ม.2 ไปล่อวงละเมิดในวันครู (Ch3plus, 2565 : ch3plus.com/news) “แจ้งเอาผิด “ครูดนตรี” ล่วงละเมิดนักเรียนพัทลุง คาดเสียหาย 20 คน” (ThaiPBS, 2566 : <https://graduate.sru.ac.th.pdf>.) เป็นต้น

ดังนั้นครูที่ดีจึงควรมีจริยธรรมคุณธรรมในการสอนศิษย์จึงจะสมกับคำยกย่องต่าง ๆ สำหรับครูที่ดีเมื่อครูดีก็ย่อมสอนศิษย์ไปในทางที่ถูกที่ควรได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นอนาคตของศิษย์ก็ย่อมมีความสำเร็จเจริญก้าวหน้ารอคอยอยู่บนเส้นทางที่จะดำเนินต่อไปในอนาคต ความเก่งกาจสามารถจากการศึกษาที่ดีนั้นย่อมเกิดแก่ผู้ที่มีความใฝ่รู้และใฝ่เรียน คนที่ทั้งดีและเก่งจะช่วยพัฒนาประเทศไทย ดังความว่า “สิ่งที่ทำให้คนไทยเก่งก็คือสุตะ หมายถึงการศึกษาดี” (100 วาทกรรมการบริหารการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต, 2559, หน้า 11) ในการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์หรือดีนั้นจะต้องมุ่งส่งเสริมให้คนมีมนุษยสัมพันธ์และมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานร่วมกันเพื่อวางรากฐานให้กับระบบธรรมาภิบาลต่อไป อันจะประโยชน์คือเป็นการเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารการศึกษาและลดการคอร์รัปชันของบุคลากรในระบบ (เรื่องเดียวกัน, หน้า 16)

เมื่อวันที่ 16 มกราคม ที่ผ่านมาเป็นวันครูซึ่งมีคำขวัญประจำปี 2566 ว่า “ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคต” (PPTV, 2566 : www.pptvhd36.com/news) จากคำขวัญนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของบุคคลที่เป็นครูซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญอันจะนำพาลูกศิษย์ซึ่งหมายถึงนักเรียน นักศึกษา ผู้ที่จะเป็นกำลังหลักของชาติในอนาคตเข้ามาศึกษาเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เพื่อนำไปประกอบอาชีพในอนาคต การศึกษานั้นนับว่าเป็นการสร้างรากฐานที่มั่นคงของทุกสังคมเป็นการลงทุนที่ต้องใช้ทั้งทรัพย์สิน บุคลากร และเวลาเป็นอย่างมากกว่าจะได้บุคคลที่เปี่ยมด้วยความรู้และความสามารถในการที่จะพัฒนาประเทศชาติให้ยั่งยืนต่อไปในอนาคต ดังที่กล่าวมาผู้เขียนเห็นความสำคัญที่จะแสดงความหมายของคำขวัญวันครูปีนี้ในแง่มุมทางพุทธศาสนา เพื่อจะเป็นการเสริมคุณค่าควบคู่ไปกับค่านิยมในคำขวัญใหม่วันครูปีนี้ว่า ครูดีเป็นอย่างไร ศิษย์ดีเป็นอย่างไร และการมีอนาคตที่ดีในทางพระพุทธศาสนานั้นได้เสนอไว้อย่างไร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแก่ผู้ที่สนใจต่อไป

ครูดีในทางพระพุทธศาสนา

ตามประกาศข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556 ได้บัญญัติจรรยาบรรณต่อวิชาชีพของครู โดยแบ่งออกเป็น 5 หมวด ในหมวดที่ 3 ได้กล่าวถึงจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการว่า (ราชกิจจานุเบกษา 2556, 4 ตุลาคม. เล่ม 130 ตอนพิเศษ 130 ง. หน้า 72-74.)

หมวด 3 จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

1. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริม ให้กำลังใจแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้า
2. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัย ที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์ และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
4. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องไม่กระทำความผิดเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์ และผู้รับบริการ
5. ผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา ต้องให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาค โดยไม่เรียกรับ หรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ

จากข้อบังคับดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาหรือหมายถึงครูตามบทบัญญัติของคุรุสภาที่ครูในประเทศไทยต้องสังกัดและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่กล่าวมานั้น ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามจึงจะนับว่ามีความเป็นครูที่ดี โดยเฉพาะในหมวดที่ 3 ว่าด้วยจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการซึ่งในที่นี้ก็คือนักเรียน นักศึกษา จะพบได้ว่ามีความเกี่ยวข้องสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายข้อโดยจะนำเสนอหลักธรรมเป็นลำดับต่อไป

กัลยาณมิตรธรรม 7: คุณสมบัติของความเป็นครู

ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ทุติยमितตสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงมิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการ 1) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ 2) เป็นที่เคารพ 3) เป็นที่ยกย่อง 4) เป็นนักพูด 5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ 6) เป็นผู้พูดถ้อยคำอันลึกซึ้งได้ 7) ไม่ชักนำไปในอวิชชา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, เล่ม 23 ข้อ 37 หน้า 53)

- 1) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ หมายถึง เป็นผู้เมื่อเข้าใกล้แล้วเกิดความสบายใจ เข้าถึงง่ายไม่ถือตัว ทำให้อยากจะเข้าไปพูดคุยซักถามปัญหา
- 2) เป็นที่เคารพ หมายถึง เป็นผู้ที่สมควรแก่การเคารพเพราะปฏิบัติสมควรแก่ฐานะของตน ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจว่าสามารถเป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย
- 3) เป็นที่ยกย่อง หมายถึง เป็นผู้ทรงคุณคือความรู้ภูมิปัญญา ทั้งยังหมั่นฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ ควรแก่การที่จะรับเอาเป็นแบบอย่าง เมื่อระลึกถึงกล่าวถึงท่านแล้วรู้สึกภาคภูมิใจ
- 4) เป็นนักพูด หมายถึง เป็นผู้ที่มีวาทศิลป์ รู้จักให้เหตุผลเมื่อหยิบยกประเด็นต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้เข้าใจ พร้อมทั้งรู้จักกาลในการพูดว่าเวลาไหนควรกล่าวตักเตือน เวลาไหนควรแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ หมายถึง มีความพร้อมที่จะรับฟังปัญหา ชักถาม คำเสนอ และ วิพากษ์วิจารณ์ มีความอดทนไม่เบื่อและฉุนเฉียว

6) เป็นผู้พูดถ้อยคำอันลึกซึ้งได้ หมายถึง มีความสามารถในการอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อน ยากต่อการเข้าใจ ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายพร้อมทั้งให้เรียนรู้ในเรื่องที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นไป

7) ไม่ชักนำในอริฐานะ หมายถึง ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

หลักทศ 6 (ทศเบื่องขวา): หน้าที่ครูอันพึงปฏิบัติต่อศิษย์

ในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ฉติสาปฏิจฉาทนกันท์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเทศนาแก่สังคาลกมาณพว่า ทศ 6 อันพึงบุคคลพึงทำความเคารพนับประกอบด้วย

- 1) ทศเบื่องหน้า คือ บิดา มารดา
- 2) ทศเบื่องขวา คือ ครูอาจารย์
- 3) ทศเบื่องหลัง คือ สามเณร
- 4) ทศเบื่องซ้าย คือ มิตรสหาย
- 5) ทศเบื่องบน คือ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์
- 6) ทศเบื่องล่าง คือ ลูกจ้างกับนายจ้าง

เมื่อทรงแสดงว่าทศ 6 นั้นคือบุคคลใดบ้างแล้วจึงทรงถึงหน้าที่อันบุคคลในทศนั้นพึงปฏิบัติต่อกัน เมื่อจะทรงตรัสถึงหน้าที่ของครูอาจารย์ผู้ดำรงอยู่ในฐานะทศเบื่องขวาแก่สังคาลกมาณพ ทรงตรัสว่า เมื่อ อาจารย์ผู้เป็นทศเบื่องขวาศิษย์บำรุงด้วยหน้าที่ 5 ประการแล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ 5 ประการ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/268/213)

1) แนะนำให้เป็นคนดี คนดีในที่นี้หมายถึงคนดีของครอบครัวและคนดีตามที่ตั้งใจให้ การยอมรับว่าดี คนดีของครอบครัวคือทำตามหน้าที่ของเด็กมีการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ช่วยเหลืองานบ้านงานเรือน ไม่เกียจคร้าน ไม่สร้างเรื่องที่จะนำพาความเสื่อมเสียมาสู่ครอบครัว คนดีของสังคมหมายถึงคนที่ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่บุคคลในสังคม ทำมาหากินโดยสุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม

2) ให้เรียนดี หมายถึง การทำหน้าที่สอนหนังสือของครู ครูต้องใช้เวลาในการสอนศิษย์ให้ ความรู้อย่างเต็มที่ ไม่เบียดบังเวลาในการสอนหนังสือไปทำการงานอย่างอื่นซึ่งถือว่าเป็นการบกพร่องต่อการ ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะครูผู้สอน

3) บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี เมื่อใช้เวลาสอนเต็มที่แล้วก็ต้องสอนความรู้แก่ ศิษย์อย่างเต็มที่ ไม่ปิดบังความรู้ไว้ด้วยอคติต่อศิษย์หรือกลัวศิษย์จะรู้ดีรู้มากกว่าตน ต้องสอนให้ศิษย์รู้จักคิด วิเคราะห์แยกแยะเนื้อหาที่เรียนด้วยตนเอง พร้อมทั้งเปิดโอกาสในการซักถามข้อสงสัยของศิษย์อย่างเต็มที่

4) ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย เมื่อศิษย์คนใดมีความประพฤติดีก็พึงยกย่องเพื่อให้ศิษย์คน อื่นได้ถือเป็นแบบอย่าง หรือศิษย์คนใดมีผลการเรียนดีก็ต้องยกย่องชมเชยให้ปรากฏ ในขณะที่เดียวกันแม้ศิษย์ คนใดที่มีความประพฤติหรือผลการเรียนไม่ดี ครูก็ต้องมีความกรุณาในการช่วยเหลือให้ศิษย์นั้นกลับมามีได้

5) ทำความป้องกันในทศทั้งหลาย การปกป้องศิษย์จากอันตรายที่จะเข้ามาทำร้ายนั้นเป็น ธรรมดาที่บุคคลทั่วไปก็มีได้ แต่การป้องกันศิษย์จากความไม่ดีทั้งหลายหมายถึงเมื่อศิษย์หลงเดินทางผิด ครูก็

ต้องเป็นผู้ชักนำพาศิษย์ของตนให้กลับมาสู่หนทางที่ดี โดยครูจะต้องไม่ทอดทิ้งศิษย์ที่หลงประพฤติดีผลพลาดไป ด้วยคิดว่าศิษย์คนนั้นไม่สามารถจะเป็นคนดีตามที่ตนปรารถนาได้

พรหมวิหารธรรม: คุณธรรมของครู

ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าได้แสดงคุณสมบัติความเป็นพรหมแก่โณพราหมณ์ว่า มี 4 ประการ คือ 1) มีความเมตตา 2) มีความกรุณา 3) มีมุทิตา 4) มีอุเบกขา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/192/319)

1) มีความเมตตา ครูต้องรักเมตตาศิษย์ทุกคนด้วยอาการเกื้อกูลโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่เลือกว่าศิษย์รักศิษย์ชังจากฐานะหรืออุปพรณสัณฐานหรือปัญญา

2) มีความกรุณา ครูต้องมีความกรุณาสงสารต่อศิษย์ เมื่อเห็นศิษย์ตกอยู่ในความทุกข์แล้วเกิดความสะทอนใจ อยากช่วยให้เขามีความรู้มีปัญญาเพื่อให้พ้นทุกข์

3) มีมุทิตา ครูมีความยินดีเมื่อศิษย์ได้ดีหรืออยู่ดีมีสุข เมื่อเห็นเขามีจิตใจที่ผ่องใส มีความสุขเป็นปกติ เมื่อเขามีความเจริญงอกงามก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ความชื่นชมยินดีในลักษณะนี้เกิดขึ้นได้ยากยิ่ง เพราะเป็นธรรมดาของมนุษย์ที่จะมีความริษยาต่อผู้อื่นที่ได้ดี หากครูสามารถทำจิตใจให้เกิดมุทิตาขึ้นได้จึงนับว่าเป็นยอดครู

4) มีอุเบกขา ครูต้องรู้จักปล่อยวางใจเป็นกลางต่อศิษย์ตามที่เขาสสมควรได้รับผลอันสมกับ ความรับผิดชอบของตนเอง เมื่อเขาสำเร็จการศึกษาเลือกดำเนินทางชีวิตของตนแล้วครูก็ต้องเคารพการตัดสินใจต่าง ๆ ของศิษย์ เป็นเสมือนความไว้วางใจในลูกศิษย์ของตนว่าสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยการคิดตัดสินใจของตนเอง

กล่าวโดยสรุป ครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาถือเป็นครูผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมหลัก 3 ประการ คือ กัลยาณมิตร เป็นที่รักของศิษย์ นำเคารพยกย่อง มีความอดทนสูง เมื่อศิษย์กล่าวถึงก็มีความภาคภูมิใจในตัวครูว่าสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ได้ โดยหน้าที่ของครูตามหลักพุทธศาสนาคือ สอนศิษย์ให้เป็นคนดี แนะนำสั่งสอนวิชาต่าง ๆ ให้อย่างเต็มที่ไม่ว่าบิณฑัง เมื่อศิษย์ทำผลการเรียนได้ดีนำชื่นชมก็ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ พร้อมทั้งเป็นดุษฎีแม่ไก่ที่คอยปกป้องลูกเจ็บเมื่อมีอันตรายเข้ามาใกล้ ในส่วนคุณธรรมที่ช่วยเสริมให้ครูเป็นดุจพรหม คือครูมีความเมตตาต่อศิษย์ เมื่อศิษย์ตกทุกข์ได้ยากก็ยื่นมือให้ความช่วยเหลือด้วยความกรุณา มุทิตาศิษย์เมื่อประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าไปก็ชื่นชมยินดี เมื่อศิษย์เติบโตบนเส้นทางของตนก็เฝ้ามองด้วยความเบาใจปล่อยวางอย่างภาคภูมิใจ

ศิษย์ดีในทางพระพุทธศาสนา

หลักที่ 6: หน้าที่ของศิษย์พึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อหน้าที่ครูอันพึงปฏิบัติต่อศิษย์ว่า ในที่ฆนิกาย ปาฎิกวรรค ฉทิสปาฎิจฉาพนกัณห์ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 11/268/213) พระพุทธเจ้าทรงแสดงเทศนาแก่สังคาลกมาณพวาทิศ 6 อันพึงบุคคลพึงทำความเคารพนั่น ในส่วนข้อของศิษย์อันพึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่สังคาลกมาณพวามี 5 ประการ ดังนี้

1) ลูกขึ้นยืนต้อนรับ ในโรงเรียนปัจจุบันเวลา ก่อนเรียนเมื่อมีครูเดินทางเข้ามาถึงก็มีธรรมเนียมปฏิบัติว่าให้หัวหน้าห้องกล่าวนำเพื่อนในชั้นเรียนลุกขึ้นเพื่อทำความเคารพครูที่จะเข้ามาสอน และหลังจากครูสอนแล้วก็ต้องลุกขึ้นเพื่อทำความเคารพครูผู้สอนอีกครั้ง ในบริบทเดียวกันนี้สามารถนำไปปรับใช้ได้ แม้เวลาอยู่นอกห้องเรียน คือ ในสังคมชาวพุทธเมื่อมีแขกหรือผู้ใหญ่มาเยี่ยมก็มักแสดงการต้อนรับด้วยการยืนขึ้นและพนมมือไหว้ต้อนรับแขกหรือผู้ใหญ่ท่านนั้นที่มาเยี่ยมเยียน

2) เข้าไปคอยรับใช้ เมื่อครูต้องการความช่วยเหลือท่านจะไหว้วานบอกให้ศิษย์ช่วยเป็นบางครั้ง แต่บางครั้งศิษย์ก็ต้องมีการสังเกตและพร้อมที่จะเข้าไปให้ความช่วยเหลือครูเสมอ

3) เชื่อฟัง คือเชื่อในสิ่งที่ครูสอนแล้วนำไปปฏิบัติตาม เชื่อในที่นี้ไม่ได้มุ่งถึงการเชื่อโดยไม่พิจารณาก่อนว่าดีหรือไม่ แต่หมายถึงการนำไปปฏิบัติตามดูแล้วเห็นผลดีจึงเชื่อตาม หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ขัดแย้งกับกุศลธรรมจึงเชื่อและทำตาม

4) ดูแลปรนนิบัติ ในข้อนี้มีนัยเดียวกันกับข้อที่ว่าเข้าไปคอยรับใช้ แต่บริบทอาจต่างออกไป เช่นการเตรียมน้ำมาให้ครูดื่มก่อนเวลาสอน การช่วยยกสัมภาระไปส่งครูเมื่อเรียนเสร็จแล้ว หรือเมื่อครูรู้สึกไม่สบายศิษย์ปรนนิบัติด้วยการพัดหรือเตรียมน้ำให้ครูก็ถือว่าเป็นการปรนนิบัติได้เช่นกัน

5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ในที่นี้ถือว่าเป็นการแสดงความเคารพอย่างยิ่งในครูผู้สอน มีการแสดงออกได้หลายวิธี เช่น ไม่พูดแทรกขณะที่ครูสอน ไม่แสดงกิริยาที่ไม่เคารพ มีการยืนเท้าไปทางครู การไม่สำรวจกิริยาเป็นต้น เมื่อมีความสงสัยในเนื้อหาการเรียนก็ต้องรอให้ครูพูดจบก่อนแล้วจึงขออนุญาตเพื่อซักถาม เป็นต้น

อิทธิบาท 4: ธรรมที่ช่วยให้สำเร็จการศึกษา

ในทศนิกาย ปาฏิภรรค สังคิติหมวดที่ 4 กล่าวถึงอิทธิบาท 4 ประการ คือ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 11/206/277)

1) ความพอใจ (ฉันทะ) เมื่อนักเรียนมีความตั้งใจ ตั้งจุดหมายที่จะดำเนินไปให้สำเร็จ ก็ต้องมีความพึงพอใจในเรื่องของการเรียนก่อนเป็นข้อแรก ในข้อนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่ข้ออิทธิบาทอื่น

2) ความเพียร (วิริยะ) การประกอบความเพียรในการศึกษาจดจำความรู้ มีการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนไม่เกียจคร้าน หมั่นทำแบบทดสอบเพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาการเรียน

3) ความเอาใจใส่ (จิตตะ) คือมีจิตจดจ่ออยู่กับการเรียน ไม่ส่งจิตออกไปเรื่องอื่นในขณะที่เรียน หรือหมายความว่าไม่ทอดทิ้งการเรียนตั้งใจศึกษาจนจบหลักสูตรการศึกษาโดยไม่ล้มเลิกเสียกลางคัน

4) ความหมั่นปรับปรุงอยู่เสมอ (วิมังสา) หมั่นตรวจสอบความรู้ทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนแล้วอยู่เสมอ มีการท่องจำให้ขึ้นใจ การหมั่นทำแบบทดสอบทบทวนการเรียน เป็นต้น

พหุสูตร 5: บัณฑิตอันพึงประสงค์

ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงสีลวันตสูตรแก่คณะสงฆ์เกี่ยวกับองค์คุณของพระเถระ 5 ประการ หนึ่งใน 5 ประการนั้นปรากฏความข้อหนึ่งว่า พระเถระผู้มีศีลนั้นต้องมีความเป็น

พหุสูตรประกอบด้วย 1) การเล่าเรียนศึกษามาก 2) การทรงจำสิ่งที่เรียนรู้ได้แม่นยำ 3) ความคล่องแคล่วในความรู้ที่ได้ศึกษาแล้ว 4) ความจำเป็นเลิศ 5) มีความเข้าใจในความรู้ที่ได้ศึกษามากอย่างลึกซึ้ง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/87/155) นักเรียนผู้กำลังศึกษาสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อความเป็นบัณฑิตอันพึงประสงค์ได้ดังนี้

1) การศึกษาเล่าเรียนมาก หมายถึง การอ่านตำราหาความรู้เพิ่มเติมจากการเรียนในห้องเรียน เพราะสามารถทำให้มีความรู้ที่กว้างขวางขึ้นไป โดยเฉพาะในสมัยปัจจุบันที่มีเทคโนโลยีไอทีส่งเสริมให้เรียนรู้ข้อมูล แนวคิดใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้นอันจะทำให้เกิดมุมมองได้กว้างและหลากหลายพร้อมทั้งมีความคิดวิเคราะห์ที่เฉียบแหลมขึ้น

2) การทรงจำสิ่งที่เรียนรู้ได้แม่นยำ สามารถทำได้ด้วยการหมั่นทบทวนและท่องจำ การเรียนในสมัยที่ไม่มีตัวหนังสืออ่านทวนใช้การเรียนแบบมุขปาฐะคือท่องจำแล้วทำความเข้าใจสิ่งที่ท่องนั้นบ่อย ๆ ด้วยการคิดวิเคราะห์ทบทวนจึงทำให้สามารถมีความจำบทเรียนที่ดีได้ ซึ่งในสมัยนี้มีอุปกรณ์สำหรับช่วยจดบันทึกหลากหลายสามารถช่วยในการจดจำได้ดีหากรู้จักใช้ ซึ่งนักเรียนจึงต้องมีความฉลาดที่จะใช้เทคโนโลยีส่วนนี้ให้เกิดประโยชน์

3) ความคล่องแคล่วในความรู้ มีส่วนมาจากการท่องจำซึ่งต้องอาศัยความขยันเป็นส่วนประกอบสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อท่องแล้วก็ต้องนำความรู้มาใช้ให้บ่อยที่สุด การนำความรู้มาใช้ก็คือการทำแบบทดสอบความรู้ตามที่ครูอาจารย์ได้มอบหมายซึ่งเป็นส่วนสนับสนุนในความชำนาญนี้

4) ความจำเป็นเลิศ หมายถึง การจดจำวิชาต่าง ๆ ได้มากไม่ใช่แค่จำวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งความจำที่มากนี้แต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไปไม่ใช่ทุกคนจะมีความจำที่มากได้เท่ากัน ในทางปฏิบัติความจำข้อมูลได้มากก็มีผลมาจากการศึกษาหาความรู้มาก เมื่อศึกษามากก็ต้องหมั่นทบทวน และใช้ความรู้บ่อย ๆ จนทำให้เกิดความชำนาญและจดจำขึ้นใจ นึกถึงเมื่อใดก็สามารถนำมาใช้ได้ทันที ดังเช่นอาจารย์ที่เชี่ยวชาญคัมภีร์พระพุทธศาสนาบางท่านก็สามารถจดจำพระไตรปิฎกได้หลายคัมภีร์ หรือพระภิกษุที่ทรงจำปาฏิโมกข์ศีล 227 ข้อได้ เป็นต้น

5) มีความเข้าใจในความรู้อย่างลึกซึ้ง เป็นผลมาจากการรู้จักคิดแบบสืบสาวราวเรื่อง รู้จักจับประเด็นเนื้อหาหลักแล้วจึงคิดต่อไปเป็นสายลุ่มลึกลงไปตามลำดับ ในทางพุทธศาสนาการขบคิดแบบลุ่มลึก เช่น ปฏิจจสมุပ္บาท เพราะเป็นการรู้ลำดับสาเหตุของการเกิดเริ่มจากอวิชชาไปจนถึงอุปายาส ซึ่งการรู้ปฏิจจสมุပ္บาทนี้เป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์ตรัสรู้ทำลายอวิชชาได้ หรือตัวอย่างหนึ่งคืออริยสัจ 4 จะแบ่งออกเป็นปัจจัยฝ่ายเหตุและผลที่เกิดจากปัจจัยฝ่ายเหตุ คือ เหตุและผลนั่นเอง ก็คิดแบบมีเหตุผลจะทำให้สามารถเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

ดังนั้น ศิษย์ดีในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยความรู้จักหน้าที่ของตนเองก่อน ซึ่งหมายถึงหน้าที่ตามหลักธรรมโดยใจความสำคัญก็คือการให้ความเคารพครูผู้สอน ซึ่งความเคารพสามารถแสดงออกได้ด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตนว่าง่ายสอนง่าย ไม่โต้เถียงครูอย่างไรเหตุผลหรือไม่รู้จักกาลเทศะ และต้องรู้จักความกตัญญูรู้คุณท่านแม้ว่าจะจบการศึกษาไปแล้วก็ตาม เมื่อศิษย์มีความเคารพครูก็ยินดีที่จะสอนความรู้ให้ เมื่อกำลังศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมสำคัญที่จะช่วยให้สำเร็จคืออิทธิบาท ความพอใจเป็นสิ่งที่พึงทำให้เกิดเป็นอันดับ

แรกและมีความสำคัญยิ่งในการเอื้อต่อการเกิดอธิบาทข้ออื่น ๆ ต่อไป จุดหมายปลายทางของการศึกษาก็คือเป็นผู้ที่ทรงความรู้เพราะได้ศึกษาเล่าเรียนเนื้อหาวิชาการ พร้อมทั้งมีความฉลาดเชี่ยวชาญทรงจำความรู้ได้ชำนาญ สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพส่งเสริมตนเองต่อไปได้ในอนาคต

ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคต ในสังคมชาวพุทธ

พระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมคำสอนในการปฏิบัติหน้าที่อันบุคคลในสังคมพึงปฏิบัติต่อกันปรากฏตามหลักทศ 6 ซึ่งในบทความนี้ได้กล่าวถึงเฉพาะหน้าที่ของครูและนักเรียน เมื่อครูปฏิบัติหน้าที่ของตนดีแล้วผลที่ได้คือความเจริญในหน้าที่การงาน เมื่อนักเรียนปฏิบัติหน้าที่ของตนดีแล้วครูย่อมเมตตาสั่งสอนอย่างเต็มที่ คุณสมบัติของครูในสังคมชาวพุทธคือความเป็นกัลยาณมิตร ประพฤติตนเป็นที่น่าเคารพยกย่อง มีความอดทนในการอบรมสั่งสอนศิษย์ หลักธรรมที่ส่งเสริมครูคือพรหมวิหาร อันเป็นธรรมชาติของผู้ใหญ่ที่มีความเมตตากรุณา มีความยินดีต่อศิษย์และวางตนเป็นกลาง ผลที่ได้คือลูกศิษย์ให้ความเคารพและเป็นที่รัก ศิษย์เมื่อครูสอนดีแล้วพึงใช้หลักอธิบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ ต้องมีฉันทะคือความพอใจในการศึกษา มีความเพียรไม่ย่อท้อจิตใจ ผักใฝ่ในการเรียนและหมั่นทบทวนบทเรียนอยู่เสมอ ผลที่ได้คือประสบความสำเร็จในการเรียน จุดหมายปลายทางของความเป็นบัณฑิตผู้ได้ศึกษาแล้วคือหลักพุทธสุตอันเป็นหลักของผู้ทรงภูมิความรู้

ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงอนาคตของครูและนักเรียนโดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ความสำเร็จในด้านทางโลกของครูคือความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ เกียรติยศ ค่าตอบแทนที่ได้รับในแต่ละเดือนเพื่อนำไปเลี้ยงชีพและครอบครัว ในส่วนความสำเร็จของนักเรียนในสังคมปัจจุบันที่ครอบครัวต่าง ๆ มุ่งหวังให้ลูกหลานดำเนินไปถึงคือการสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี มีอาชีพการงานที่มั่นคงเลี้ยงชีพต่อไปได้ในอนาคต มีครอบครัวที่อบอุ่น เป็นต้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่าจากหลักธรรมที่ได้นำเสนอไปเพื่อเป็นข้อปฏิบัติสำหรับครูและนักเรียนนั้นยังไม่ครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะครูก็ยังมีชีวิตครอบครัวมีบทบาทหน้าที่อาจะเป็นพ่อหรือแม่ ในส่วนของนักเรียนนั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็ต้องดำเนินชีวิตมีครอบครัวต่อไป หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลที่ดีในชีวิตนั้นมีมากมาย ดังนั้นผู้เขียนจึงเลือกเอาหลักธรรมซึ่งบุคคลมีความคุ้นเคยและพอมีความรู้อยู่บ้างมาเป็นข้อปฏิบัติสำหรับดำเนินชีวิตประจำวันเมื่ออยู่นอกบทบาทของความเป็นครูและนักเรียน คือ 1) หลักความไม่ประมาท 2) หลักทวิภูมิมิกิตถประโยชน์ 3) หลักธรรม 4 ประการ ดังจะอธิบายเป็นลำดับไป

อปปมาทธรรม: หลักความไม่ประมาท

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอปปมาทธรรมปรากฏใน อปปมาทสูตร ว่า “ธรรมอย่างหนึ่งคือความไม่ประมาทที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมยิตถิอไฉนได้ซึ่งประโยชน์ในภพนี้และในภพหน้า” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 22/53/523) ประโยชน์ในภพนี้ก็คือความสำเร็จในชีวิตชีวิตฆราวาสสิ่งที่ต้องการสูงสุดก็คือความสุขความเจริญ สุข 2 ส่วน คือ 1) สุขทางกาย มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง 2) สุขทางใจ คือสภาวะจิตใจที่ไม่มีความทุกข์มาเบียดเบียนให้เกิดความกังวลหรือความเครียด ความเจริญ คือ เจริญในหน้าที่การงานหรือกิจการงานของตนที่ทำอยู่ ซึ่งความสุขความเจริญ

ดังกล่าวนี้ต้องมีความไม่ประมาทเป็นสำคัญ เพราะความประมาทเป็นหนทางที่นำไปสู่ความเสื่อม ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสไว้ในกาลก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานถึงความสำคัญของคำสอนทั้งปวงของพระองค์ว่ามีความไม่ประมาทนี้สำคัญที่สุด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 10/218/166)

ดังนั้น ความสำเร็จในชีวิตย่อมเกิดแก่บุคคลด้วยการดำรงชีวิตด้วยความประมาทจึงมีความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ เพราะเมื่อดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทแล้วย่อมส่งผลให้การทำงานสำเร็จ และยังสามารถปฏิบัติกิจกรรมอื่น ๆ ได้ผลสำเร็จตามไปด้วย ซึ่งความไม่ประมาทนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการมีสติ คือ ความรู้ตัว และสัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวทั่วพร้อมมีสติในการทำงานอยู่เสมอ ความประมาทก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความสำเร็จของงานก็ย่อมเกิดขึ้นได้โดยสวัสดิ์

ทฤษฎีมีกัตถสังวัตตนิกรรม 4

หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติซึ่งได้แสดงถึงความสำเร็จในชาตินี้อันบุคคลผู้ปฏิบัติตามพึงหวังได้ เรียกว่า ทฤษฎีมีกัตถสังวัตตนิกรรม 4 หรือรู้จักกันในชื่อทฤษฎีมีกัตถประโยชน์ มีคำย่อที่นิยมให้ท่องจำคือ “อุ อา กะ สะ” ปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทีฆชาดกสูตร ความว่าครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่โกปิยบุตร ได้ทูลถามธรรมเพื่อเกื้อกูลในภพ(ชาติ)นี้ ทรงตรัสว่าธรรม 4 ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขในปัจจุบันแก่กุลบุตร คือ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 23/54/340)

1) อุฏฐานสัมปทา คือ เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการทำงาน คือ เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาในการทำหน้าทีการทำงานจนสำเร็จ

2) อารักขสัมปทา คือ มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ทำงานได้ทรัพย์นั้นมาโดยสุจริตไม่เบียดเบียนใครจึงได้มา พึงรักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้ด้วยความคิดว่าทำอย่างไรทรัพย์นี้ถึงจะไม่พร่องไปสู่สูญไป เช่น ถูกโจรกรรม หรือภัยพิบัติทางธรรมชาติทำลายเสีย ซึ่งในปัจจุบันบุคคลนิยมฝากเงินไว้กับสถาบันทางการเงินต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัย หรือกระจายความเสี่ยงในการสูญเสียทรัพย์สินด้วยการนำไปลงทุน เป็นต้น

3) กัลยาณมิตตตา คือ ความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคม บุคคลในสังคมนั้นมีทั้งคนดีและไม่ดี ในส่วนนี้พระพุทธเจ้าทรงหมายเอาบุคคลที่ประกอบด้วยธรรม 4 พึงคบเป็นกัลยาณมิตร คือ 1) มีศรัทธา 2) มีศีล 3) รู้จักให้ (จาคะ) 4) มีปัญญา

4) สมชีวิตา คือ เมื่อบุคคลรู้ว่าทรัพย์ของตนนั้นจะเพิ่มขึ้นหรือพร่องไปด้วยสาเหตุใดก็พึงกระทำหรือหลีกเลี่ยงจากสาเหตุนั้น เลี้ยงชีพด้วยความพอดีไม่ฟุ้งเฟ้อใช้จ่ายไม่ระวาง ด้วยความคิดว่า รายจ่ายนั้นจะต้องไม่เกินกว่ารายได้ เพราะเมื่อเป็นเช่นนั้นความเป็นหนี้ก็ย่อมเกิดขึ้นต้องไปหยิบยืมผู้อื่นมาใช้จ่ายเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ต่อไป

ดังนั้น หลักธรรมนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงโดยลำดับตั้งแต่ได้ทรัพย์มาซึ่งพระองค์ทรงสรรเสริญการทำงานที่สุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่นได้ทรัพย์มา เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วก็ต้องรู้จักฉลาดในการเก็บรักษา สำคัญยิ่งคือการคบค้าสมาคมพึงหลีกเลี่ยงจากปาปมิตรแล้วคบกัลยาณมิตร ส่วนสุดท้ายการใช้ชีวิตในระยะยาวคือต้องรู้จักฉลาดในการใช้จ่ายทรัพย์ แบ่งทรัพย์ไว้ใช้ส่วนหนึ่ง แบ่งไว้เก็บส่วนหนึ่งเพื่ออนาคตข้างหน้า

ธรรม 4 ประการ

ในหลักธรรมข้อสุดท้ายปรากฏตามคำให้พรของพระสงฆ์ว่า “... อายุ วัฒน สุขัง พะลัง” ความขื่อนี้มาจากขุททกนิกาย ธรรมบท เรื่องอายุวัฒนกุมาร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า “ธรรม 4 ประการ คือ อายุ วัฒน สุขะ พะละ ย่อมเจริญแก่ผู้กราบไหว้ ผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นนิตย์” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 25/109/64) ความอ่อนน้อมเป็นส่วนสำคัญที่เมื่อผู้น้อยปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ย่อมทำให้ผู้นั้นเกิดความเมตตาอยากช่วยเหลือหรือส่งเสริม ดังนั้นผู้ใดที่ปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่ด้วยกิริยามารยาทที่แสดงความอ่อนน้อมนับถือก็ย่อมจะเจริญในหน้าที่การงานมีผู้สนับสนุนให้ก้าวหน้า

ดังที่ผู้เขียนได้ยกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ 1) ความไม่ประมาท 2) ทิฐุธรรมิกกัถลประโยชน์ และ 3) ธรรม 4 ประการ จะสังเกตได้ว่าครูและนักเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามสภาวะของตน คือ ครูมีอนาคตที่เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เกียรติยศ ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่คือการสอนหนังสือให้เรียบร้อย ไม่บกพร่องต่อหน้าที่ด้วยความไม่ประมาท มีการดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรม 4 ประการ และสุดท้ายความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาของตนก็สามารถทำให้อนาคตของครูมีความสุขความเจริญ ในส่วนของนักเรียนความสำเร็จในอนาคตมาจากการศึกษาหาความรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพในอนาคตเลี้ยงตนเองและครอบครัว ความสำเร็จในการศึกษาจะเกิดขึ้นได้นอกจากหลักธรรมที่ได้เสนอไปแล้วนั้นส่วนสำคัญคือต้องไม่ประมาทในชีวิต การดำเนินชีวิตตามหลักธรรม 4 นั้นก็สามารถปรับได้ตามความเหมาะสมเมื่ออยู่ในวัยเรียน เมื่อจบการศึกษาทำงานเลี้ยงชีพแล้วก็ยังสามารถนำไปปฏิบัติตามได้ ส่วนสุดท้ายคือธรรม 4 ประการ การมีมารยาท รู้จักยกมือไหว้ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้นั้นเกิดความเมตตาสนับสนุน ดังกล่าวนี้นี้การมีอนาคตที่ดีของทั้งครูและนักเรียนก็ย่อมมีความสำเร็จ

สรุป

ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคตดี ในสังคมชาวพุทธ อันเป็นคำขวัญของวันครูในปี 2566 นี้คำขึ้นต้นว่า “ครูดี” แสดงถึงความสำคัญของครูผู้สอน ครูผู้ทำการสอนในโรงเรียนนั้นมีหลักจรรยาบรรณที่พึงปฏิบัติต่อนักเรียนอยู่ 5 ประการ เมื่อครูปฏิบัติดีย่อมสร้างความน่าเคารพนับถือให้เกิดขึ้นสมกับที่บุคคลในสังคมยกย่องครูว่าเป็นดั่งแม่พิมพ์ของชาติ เป็นดังพระคุณที่สามรองจากบิดามารดาของลูกศิษย์ ในทางกลับกันหากครูประพฤติเสื่อมเสียก็ย่อมทำลายความน่าเคารพยกย่องนั้นลงไป ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายประการที่เป็นแนวทางส่งเสริมคำขวัญวันครูในปีนี้มีหลักอธิบายถึงหน้าที่ การปฏิบัติตนของครูและศิษย์ พร้อมทั้งธรรมะอันเป็นหลักปฏิบัติส่งเสริมอนาคตที่ดีของครูและศิษย์ในสังคมชาวพุทธ ครูที่ดีในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยคุณธรรมหลัก 3 ประการ คือความเป็นกัลยาณมิตร เป็นที่รักของศิษย์ น่าเคารพยกย่อง มีความอดทนสูง เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ ครูมีหน้าที่สอนศิษย์ให้เป็นคนดี แนะนำสั่งสอนวิชาให้เต็มที่ไม่ว่าปิดบัง ชื่นชมเมื่อศิษย์ทำผลการเรียนได้ดียกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ ปกป้องศิษย์จากภัยอันตรายที่เข้ามาใกล้ ในส่วนคุณธรรมที่ช่วยเสริมให้ครูเป็นดุจพรหม คือ มีความเมตตา ช่วยเหลือด้วยความกรุณา ศิษย์เมื่อประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าก็ชื่นชมยินดี เมื่อศิษย์เติบโตบนเส้นทางของตนก็เฝ้ามองด้วยความเบาใจปล่อยวางอย่างภาคภูมิใจ

ศิษย์ดีในทางพระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยความรู้จักหน้าที่ของตนเอง ให้ความเคารพครูผู้สอน สามารถแสดงออกได้ด้วยการอ่อนน้อมว่าง่ายสอนง่าย ไม่โต้เถียงครูอย่างไรเหตุผลหรือไม่รู้จักกาลเทศะ รู้จักกตัญญูรู้คุณท่านแม้ว่าจะจบการศึกษาไปแล้ว ในขณะศึกษาเล่าเรียนก็ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ทำความพอใจในการศึกษาให้เกิดขึ้น มีความขยันไม่ขี้เกียจ ตั้งใจศึกษา และหมั่นทบทวนบทความเรียน จุดหมายปลายทางของการศึกษาจะเป็นผู้ที่ทรงความรู้ เพราะได้ศึกษาเล่าเรียนเนื้อหาวิชาการ พร้อมทั้งมีความฉลาดเชี่ยวชาญทรงจำความรู้ได้ชำนาญ สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพส่งเสริมตนเองต่อไปได้ในอนาคต อนาคตที่ดีในทางพระพุทธศาสนาได้ใช้หลักธรรมคือ 1) ความไม่ประมาท 2) ทิฐุธัมมิกัตถประโยชน์ และ 3) ธรรม 4 ประการ หากครูและนักเรียนนำไปปรับใช้ได้ตามสภาวะของตน ย่อมมีอนาคตที่ประสบความสำเร็จและมีความสุขความเจริญในชีวิตได้

เอกสารอ้างอิง (References)

- ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556. (2556. 4 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 130 ตอนพิเศษ 130 ง. หน้า 72-74.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระพรหมบัณฑิต. (2559). 100 วาทกรรมการบริหารการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต. กรุงเทพฯ: ยูโรปาเพรส.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9. ราชบัณฑิต). (2559). พจนานุกรมไทย-บาลี. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร.
- พุทธทาสภิกขุ. (2515). ศึกษาตัวชีวิตคือการเลื่อนขั้นตนเอง. กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเจตน์ ผิวทองงาม และคณะ. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565). พุทธทาสภิกขุกับการพัฒนาวิญญูณความเป็นครู. วารสารปณิธาน. 2565; 18 (2): หน้า 52.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2565). [ออนไลน์]. “ฟันโทษวินัยครูทำร้ายนักเรียนรุนแรง”. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2566] จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/2481827>.
- บัณฑิตวิทยาลัย. (2561). [ออนไลน์]. “ความเป็นครู”. [สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2566] จาก <https://graduate.sru.ac.th/wp-content.pdf>.
- ch3plus. (2566). [ออนไลน์]. “รวมครูฝึกสอน ล่อลวงเด็ก ม.2 ไปล้วงละเมิดในวันครู”. [สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2566] จาก ch3plus.com/news/.
- PPTV Online. (2566). [ออนไลน์]. “คำขวัญวันครูปี 2566 ครูดี ศิษย์ดี มีอนาคต”. [สืบค้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2566] จาก www.pptvhd36.com/news/การเมือง/187866

Micheal B. Wikinson and Hugh N. Cambell. (2010). Philosophy of Religion: An Introduction. New York: Continuum.